

3. Волощук І. С. Педагогічні основи розвитку творчих здібностей молодших школярів в умовах сільської загальноосвітньої школи: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. – К., 1998. – 551 с.
4. Волощук І. С. Проблеми якісної вищої освіти / І. С. Волощук, М. Б. Євтух // Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис. – №3 (дод.1). Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології»: збірник / Ін-ти вищої освіти АПН Укр., Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова; ред. кол. В. П. Андрущенко та ін. – К.: Гнозис, 2009. – С. 24-26.
5. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років / [під кер. О.В. Проскури та ін.]. – 2 вид., доп. – К.: Богдана, 2003. – 328 с.
6. Ермолаева-Томина Л.Б. Проблема развития творческих способностей детей // Вопросы психологии, 1975. - № 5. - С.166-175.
7. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. – Житомир. – Вид-во Рута, 2006. – 320 с.
8. Кульчицкая Е. И. Одаренность как психологическая проблема // Практична психологія та соціальна робота, 2001. - №7. – С. 28-30.
9. Лейтес Н. С. Ранние проявления одаренности / Вопросы психологии, 1988. - №4. – С. 98-107.
10. Ліфарєва Н. В. Психологія особистості: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 240 с.
11. Мелхорн Г., Мелхорн Х. Гениями не рождаются. Общество и способности человека: Кн. для учителя: Пер. с нем. – М.: Просвещение, 1989. – 160 с.
12. Національна доктрина розвитку освіти (Україна у ХХІ ст.): Затв. Указом Президента України 17 квітня 2002р. - №347 // Освіта. – 2002. - №26. – С. 2-4.
13. Николаева Е. И. Психология детского творчества. - СПб.: Речь, 2006. – 220 с.
14. Рогальська І. П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві: Автореф. ... дис. д-ра пед. наук 13.00.05 / І. П. Рогальська. – Луганськ, 2009. – 42 с.
15. Суржанська В. А. Творчі завдання як засіб формування пізнавальної активності старших дошкільників: Автореф. ... дис. канд. пед. наук 13.00.08 / В. А. Суржанська. – К., 2004. – 18 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА:

Біда Олена Анатоліївна - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки, дошкільної та початкової освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Коло наукових інтересів: професійна підготовка майбутніх вчителів.

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ЧАРЛЬЗА ДІККЕНСА

Володимир ВАСИЛЕНКО

У статті розглянуто педагогічний аспект публіцистичної творчості Ч. Діккенса та його багаторічної благодійної діяльності.

Ключові слова: право на повноцінне дитинство, права дитини, повага до індивідуальності, співчуття, відсутність утилізму, ненасильство.

7 лютого 2012 року виповнюється 200 років з дня народження Чарльза Діккенса – всесвітньо відомого романіста, мислителя та соціального реформатора, якого, без перебільшення, можна назвати й визначним педагогом.

Освітня кар'єра Ч. Діккенса почалася у 1820 році, коли його та його сестру Фанні віддали у приватну підготовчу школу у Чатамі. Він захоплюється читанням, ляльковим театром, створює свою першу трагедію «Міснар, султан Індії».

7 лютого 1824 року Чарльз починає працювати на фабриці вакси.

20 лютого Джона Діккенса (батька) запроторюють у боргову в'язницю. З ним поселяється уся сім'я, крім Чарльза і Фанні.

У травні, після одержання невеликої спадщини, Джон Діккенс сплачує борги, виходить з в'язниці і забирає сина з фабрики вакси. Чарльз вступає у приватну школу під назвою «Веллінгтонська домашня академія». Через багато років у своєму журналі «Домашнє читання» Діккенс опублікує нарис, у якому згадає свою школу. Він пригадає, що в школі працював учитель латини, який був готовий навчати всіх, хто хоч трохи цікавився його предметом. Був маленький і товстий вчитель танців, який навчав хлопчиків матроському танцю (вважалося, що це обов'язково стане у нагоді в майбутньому житті). Був у школі також робітник на ім'я Філ, який лагодив усе, що ламалося, й майстрував усе, що було потрібно. Цікаво, що у своїй школі Ч. Діккенс був першим учнем.

У 1827 році Ч. Діккенс залишає школу і починає працювати клерком у конторі юриста. Він починає вивчати стенографію. Захоплюється театром, бере уроки декламації, ставить аматорські вистави, для яких сам пише тексти.

У 1832 році стає стенографістом-репортером газети «Тру сан» і починає відвідувати засідання палати общин.

У 1833 році з'являються в «Манслі мегезін» його пізніше названі «Нариси Боза» (друкується до лютого 1835 р. без гонорару).

У 1834 році англійський парламент прийняв «закон про бідних», за яким було відкрито так звані «робітні доми» - притулки, куди поміщали бідняків для важкої праці та утримання майже в умовах в'язниці. Саме трагедії мешканців робітних домів були присвячені перші розділи нового роману Ч. Діккенса «Олівер Твіст», публікація якого почалася у 1837 році. Книга настільки сколихнула громадську думку, що уряд був змушений утворити спеціальну комісію для перевірки наведених автором фактів.

У кінці січня 1838 року Ч. Діккенс разом із художником Х. Брауном їде в Йоркшир, де вони під вигаданими іменами ознайомлюються з дешевими школами для дітей бідняків. Ці школи він опише в «Пригодах Ніколаса Ніклбі». Бідні, погано оснащені школи. Погано підготовлені вчителі, педагогічна філософія яких дуже далека від гуманності і, навіть, простого інтересу до дітей. Залякані, напівголодні учні, яким ніяк не дається наука. Такі шкільні будні.

У 1839 році в уряді Великобританії вперше з'являється посада міністра освіти, на яку призначено відомого освітнього діяча Джеймса Кей-Шуттлворта, з яким у Ч. Діккенса було багаторічне листування. Не буде перебільшенням стверджувати, що твори Діккенса та його поради в значній мірі вплинули на прогресивні кроки міністра, який за десять років

свої роботи зумів побудувати основи шкільної освіти в країні. Було відкрито перший коледж із підготовки вчителів, створено інститут шкільних інспекторів, забезпечено фінансування шкіл як з місцевого, так і з державного бюджетів.

Протягом багатьох років Ч.Діккенс терпляче читав твори, які надсилали йому починаючі літератори. Він детально розбирав оповідання, вказуючи на сильні та слабкі сторони. Не був винятком і лист до місє Годфрі від 25 червня 1839 року, в якому, аналізуючи повчальні оповідання, адресовані дітям, Діккенс писав: «Я рішуче виступаю проти звернень до Всевишнього з найнезначніших приводів; хоча є багато чудових людей, які вважають такі заклики необхідними у вихованні дітей – у мене ж вони викликають непоборну огиду. На мій погляд, жахливо подавати дітям джерело нескінченної доброти і милосердя у вигляді мстивого і грізного бога, готового послати на них страшну кару за найменші провини, по суті, неминучі в їх віці – а це ж він сам у великій мудрості своїй визначив їм бути дітьми, до того як вони стануть чоловіками і жінками! Я рішуче виступаю проти намагання вселяти страх смерті дітям, які ще не досягли свідомого віку, і відчуваю жах перед суворими догматами, які їм подають, - адже в них вистачить розуміння тільки на те, щоб утямити, що якщо бог і насправді такий невмолимий, як його зображують, то і батьки їх, і більша частина родичів та знайомих приречені на вічну погибель; і якщо б мені запропонували вибрати з двох зол, я б не замислюючись погодився, щоб мої діти ні разу не відкрили Біблію або молитовник, ні разу не вступили б у храм божий і засвоїли б основи віри, споглядаючи природу і всю доброту й милосердя великого її творця, ніж щоб вони сприйняли релігію у такому суворому її тлумаченні» [1, т. 29, 53].

У 1842 році Ч. Діккенс відвідав Сполучені Штати Америки, де мав можливість ознайомитися з роботою багатьох навчальних закладів, в тому числі і університетів, про які пізніше в «Американських нарисах» написав: «Якими б не були негативні сторони американських університетів, у них не насаджують забобонів, на виховують фанатиків і святенників; не ворують давно згаслий попіл марновірств; не заважають людині в її потязі до вдосконалення; нікого не виключають за релігійні переконання, а головне – протягом усього періоду навчання не забувають, що за стінами коледжу лежить світ, і притому доволі широкий».

3 червня 1843 року в «Екзамінері» було надруковано пародійну статтю Ч. Діккенса «Доповідь комісії, яка дослідила стан та умови життя осіб, зайнятих різними видами розумової праці в Оксфордському університеті», в якій було осміяно систему кастового виховання синків аристократів та капіталістів, які в майбутньому будуть мати політичну владу і претендувати на духовне лідерство. Комісією було встановлено,

що «процеси розумової праці в Оксфордському університеті залишилися, по суті справи, точно такими ж, як в ті дні, коли його заснували для виробництва священиків». На сам кінець Діккенс пропонує перейменувати вчені ступені, які надає університет, в «бакалавра ідіотизму», «магістра вигадок» та «доктора церковного марнослів'я».

Про постійний інтерес Ч. Діккенса до проблем освіти свідчить і лист від 16 вересня 1843 року до Мекві Непіра, в якому читаємо: «У рекомендаційному листі, який вручив Вам містер Гуд, я згадав про те, що хотів би запропонувати «Единбурському огляду» одну тему. Підійде для часопису рішучий виступ проти системи освіти, побудованої виключно на положеннях англіканської церкви? Якщо так, то я був би радий показати, чому її катехізис ніяк не може побороти пануюче невігластво, і чому лише система, побудована на найширшій віротерпимості, може відповідати потребам і розумінню небезпечних класів суспільства. Тільки такий широкий підхід вирішення цього питання сумісний з моїми поглядами на освіту. Взявшись за цю тему, я міг би мимохідь описати благодійні навчальні заклади – так звані «школи для жебраків», які зараз з'явилися в Лондоні, а також тюремні школи, і викрити волаюче невігластво, що панує у подібних місцях» [1, т. 29, 132].

26 лютого 1844 року Діккенс виголосив промову на вечорі в школі для робітників у Ліверпулі, а 28 лютого – в такій же школі в Бермінгемі, в якій підкреслив: «... якщо ви хочете винагородити чесність, якщо хочете заохочувати добро, підштовхувати недбайливих, викорінювати зло або виправляти недоліки, просвіта – широка, всебічна просвіта – ось єдине, що потрібно, ось єдине гідне завдання» [1, т. 28].

4 лютого 1846 року в «Дейлі Ньюс» було опубліковано лист Діккенса «Злочинність і освіта», в якому письменник звернув увагу на жахливі умови, в яких утримуються діти у в'язницях Лондона. Також він розповів про роботу «шкіл для жебраків» і хоча йому не до вподоби деякі аспекти організації роботи таких закладів (учні отримують дуже мало практичних знань і їм викладають дуже багато богослівських тонкощів, які не сприймає їх непідготовлений розум), він віддає належне вчителям і закликає благодійників, які так щедро жертвують на будівництво храмів, фінансово підтримати і школи для найбідніших.

У травні 1846 року до Діккенса звернулася багата спадкоємиця родини банкірів Анджела Бердет-Кутс з проханням допомоги у створенні будинку для виправлення жінок із самого дня суспільства. Спочатку письменник відмовився, але потім активно займався всіма аспектами функціонування притулку, в тому числі і освітньою складовою. У листі до міс Кутс від 26 травня 1846 року він писав: «Безперечно зрозуміло, все, чому їх будуть там навчати, повинно спиратись на релігію. Вона повинна бути основою всієї системи. Проте конче необхідно застосовувати до

подібного класу осіб зовсім особливу систему виховання, яка, будучи твердою і послідовною, в той же час не пригнічувала б їх і вселяла б в них надію» [1, т. 29, 161].

У 1849 році Ч. Діккенс написав маленьку книжку для своїх дітей – «Життя Господа нашого», яку він їм читав уголос кожного Різдва. Книга в доступній формі, інколи з гумором, розповідала про життя Христа, його вчення, уроки милосердя, прощення і співчуття. Письменник суворо заборонив її публікацію за життя і вимагав, щоб рукопис ніколи і нікому не передавався за межі родинного будинку. За заповітом останнього з синів, за рішенням більшості нащадків книгу було опубліковано в 1934, через 64 роки після смерті Ч. Діккенса.

30 березня 1850 року виходить перший номер «Домашнього читання», в якому Діккенс, звертаючись до читачів, роз'яснює завдання свого журналу. Нове видання не буде коментувати політичні події. Йому не будуть притаманні утилітаристський дух та гніт грубих фактів. Його головна функція – пізнавальна й суспільно-виховна. До участі у проекті Діккенс запросив письменників, серед яких найбільш відомими були Елізабет Гаскел, Чарльз Левер, Бульвер-Літтон та Уілкі Коллінз. З часом журнал завоював неабияку популярність і виходив тиражем у сто тисяч екземплярів. З літа 1859 «Домашнє читання» було перейменовано в «Цілий рік». Було збережено стару команду авторів та програму видання. На піку популярності «Цілий рік» виходив у кількості трьохсот тисяч примірників. У роботі журналу Діккенс брав участь до самої смерті.

25 січня 1851 року в «Домашньому читанні» починають друкувати «Історію Англії для дітей». У посвяті Діккенс написав: «Присвячую цю книгу моїм дорогим дітям з надією, що в недалекому майбутньому вона допоможе їм читати більш товсті і більш цінні книги на ту ж тему». Цікаво, нетрадиційно, з гумором письменник розповідає про історію своєї країни, використовуючи маловідомі факти та вражаючі подробиці. Перед дітьми не сухий підручник історії, а захоплююча розповідь про живих людей, які часто дістають від автора і не зовсім позитивні епітети. Діккенс спокійно і доступно зображує і негативний бік історичних подій. У розділі про Генріха П'ятого, коли мова йде про славу перемогу англійської армії при Азенкурі, він пише: «Війна – річ жахлива! ... Війна не може бути нічим іншим, як жахом». А розповідь про прославленого Річарді Левове Серце закінчується словами: «Якби він не народився принцем, то, може, й став би непоганим хлопцем і пішов би на той світ, не проливши стільки крові людської, за яку треба відповідати перед Богом».

27 грудня 1853 року Діккенс уперше публічно читає свої різдвяні оповідання. Надалі таке спілкування з глядачем стане для нього радісною і згубною потребою. Але неможливо переоцінити виховний і

просвітницький вплив його читань, в яких він був і автором, і актором. Значні кошти з його гонорарів йшли на благодійні цілі – школам, сім'ям померлих митців і письменників, притулкам для знедолених. Усього ж Діккенс виступив з драматизованим читанням своїх творів перед публікою 423 рази.

Завершуючи, треба відзначити те, що педагогічна і просвітницька діяльність Ч. Діккенса була багатоплановою і довготривалою. Численні статті і виступи письменника торкаються багатьох проблем освіти й виховання і становлять значний інтерес для істориків педагогіки. Але важко не погодитись з автором книги «Діккенс як педагог» Джеймсом Хьюсом, який писав: «Діккенс чітко розумів ідеали нової освіти і, непомітно пропагуючи їх у своїх романах, вплинув на значно більшу аудиторію, ніж він би міг, якщо б написав педагогічні трактати» [6, 372]. І тому наступну статтю ми плануємо присвятити саме освітньо-виховним проблемам в художніх творах одного з засновників жанру «роману виховання» в світовій літературі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Діккенс Ч. Собрание сочинений: в 30 томах / Под общ. ред. А.А. Анкиста, В.В.Ивашевой, Е.Лана. – М.: Госиздат, 1957-1963.
2. Кирпичников А.И. Діккенс как педагог. – Харьков, 1881. – 73 с.
3. Уилсон Э. Мир Чарльза Діккенса. – М.: Прогресс, 1970. – 319 с.
4. Чудин Д.А. Педагогическая концепция «нового образования» Чарльза Діккенса. Автореферат дис. на соиск. уч. степени канд. пед. наук. – Волгоград, 2008.
5. Hughes J.L. Dickens As An Educator. – New-York and London: D. Appleton and Company, 1900.
6. Paul Monroe's Encyclopedia of History of Education. – New Delhi: Cosmo Publicatios, 2000, vol. 2.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА:

Василенко Володимир Аркадійович – доктор педагогічних наук, професор, ректор Приватного вищого навчального закладу «Соціально-педагогічний інститут Педагогічна академія».

Наукові інтереси: історія вітчизняної та зарубіжної педагогіки, персоналії видатних педагогів, співвідношення й взаємодія традицій і інновацій у розвитку освіти.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПРИРОДНИЧОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Степан ВЕЛИЧКО

У статті на основі аналізу результатів психолого-педагогічних досліджень та практики підготовки фахівців освітянської галузі зосереджується увага на особливостях формування особистості викладача природничих дисциплін. Акцентується увага на тому, що за сучасних умов організація навчально-виховного процесу у підготовці вчителя не повинна обмежуватися формуванням професійних компетентностей, а суттєвими мають виступати й особистісні характеристики викладача, його здібність